

125 ÉVE SZÜLETETT ÉS 50 ÉVE HALT MEG SZÁDECZKY-KARDOSS GYULA

Székyné Dr. Fux Vilma*

Szádeczky-Kardoss Gyula 1860-ban az Abaúj vm.-i Pusztafalun született és 50 évvel ezelőtt 1935-ben Kolozsvárt halt meg. Édesapja Sz. K. Sámuel, édesanyja Kanócz Johanna, Pusztafalun 10 gyermekes református papi házban, harmadik gyereként született. A 10 gyerekből 8 gyereket neveltek fel. Lajos — a későbbi híres történész — és Gyula a geológus csak úgy tanulhattak tovább érettségi után a budapesti Tudományegyetemen, hogy — édesapjuktól nem várva segítséget — tanítványokkal vesződvé tartották el kezdetben magukat. Tehetségüket, szorgalmukat rövid idő alatt professzorai is felismerték. Gyulát Szabó József támogatta. Kémia—természetrajz szakos tanári oklevelet szerzett, Szabó József intézetében gyakornok, majd tanársegéd, egyidejűleg a református gimnáziumban tanár. Summa cum laude minősítéssel ásványtanból és földtanból doktorált. 1883-ban lett a Társulat tagja.

Az 1889—90. évet állami ösztöndíjasként a párizsi Collège de France Laboratóriumában tölti a kiváló petrográfus Fouqué professzor irányítása mellett. Fouqué vezette be a kőzettanba a mikroszkópos vizsgálatokat. A mellette eltöltött esztendő, a mikroszkópos kőzettani vizsgálatok ilyen fokú elsajátítása — hazánkban először — egész életre szóló útravalót jelentett a fiatal kutató számára. Párizsban barátkozott össze fiatal francia kortársakkal Lacroix-val, Termier-vel, Michel-Lévy-vel. Párizsból hazatérve magántanári képesítést szerez kőzettanból a P. P. Tudományegyetemen. Az 1890/91. évben a Magyarhoni Földtani Társulat titkára volt.

Szakmai tevékenységében 3 korszakot tudunk elkülöníteni. Az első szakasz (1887—1897) elsősorban a szűkebb szülőföldhöz Pusztafalu környékéhez, annak „petrográfiai és geológiai viszonyaihoz”, illetve a Tokaji-hegység távolabbi része-

ihez kapcsolódik. Először közölt pontos adatokat a Tokaji-hegységi vulkáni kitérések korára a képződmények közé települt kövületes rétegek alapján. Így megállapítja, hogy a hegység vulkanizmusa a tortonaiban kezdődött és a szarmatában folytatódott. Ennél ma sem tudunk lényegében többet. Ezután kerül sor a távolabbi magmás környezet — Munkács vidéke, a magyarországi riolitok, a Magas Tátra gránitja, a szobi Sághegy kőzettani vizsgálatára.

Munkács környékén növényi fossziliák gyűjtőútján kitűnő mikroszkópi leírást ad a Latorcza-völgy andezitjeiről. Ismereti a Tokaji-hegység, a Zempléni-Sziget-hegység obszidián lelőhelyeit, a velük kapcsolatos perliteket, riolitokat. Ír Tatra gránitjáról. Napjainkban is korszerű megállapításokat tesz a vulkanitok kőzetes korund zárványairól, azok származásáról (szobi Sághegy, Erdélyi-Érc-hegység, Ajnácskő). Lényegében ez a szakmai felkészülés korszaka. Szádeczky-Kardoss Gyula külföldi tanulmányútja, a Szabó József intézetben eltöltött évek után a kőzetan nagy tudású kiemelkedő szakemberévé fejlődött.

A második korszak kezdete, 1896 nagy fordulatot jelent életében. 36 éves, ekkor nevezik ki a Kolozsvári Egyetem Ásvány- és Földtani Tanszékére vezető egyetemi tanárnak, egyidejűleg az Erdélyi Nemzeti Múzeum Ásványtára igazgatójának is. Erdély nagy geológusa: Koch Antal méltó utódja válik belőle.

Kolozsvárra kerülésének első idejét a Tanszék átköltöztetése, az előadások megszervezése köti le. A Tanszék átköltöztetése azt jelentette, hogy az akkor 20 000 db-ból álló hatalmas Koch-féle gyűjteményt is a jelenlegi helyére kellett áthelyezni és kiállítani. Emellett összeállította előadásainak anyagát úgy, hogy a hallgatók négy év alatt a földtan teljes anyagából korszerű ismereteket kapja-

* Előadta a Tudománytörténeti Szakosztály ülésén, 1985. május 20-án.

nak. Minden szombat délután a város környékének, kettős ünnepeken a távolabbi területeknek földtani viszonyaival ismertette meg a hallgatóit. Két hetes nyári nagy kiránduláson Erdély földtanát és a földtani kutatás módszereit ismerték meg a hallgatók. Közben arra is jutott ideje, hogy az előző időszakban összegyűjtött terepi és vizsgálati anyagot leközzölje. Közlésében látott napvilágot 1897-ben önálló kiadvány formájában az első földtani összefoglalás a Pusztafaluhoz közel fekvő Zempléni Szigethegységről: „A Zempléni Szigethegység geológiai és kőzettani tekintetben” címen. Kolozsvári professzorsága korában látott napvilágot már előzetesen említett Sátoraljaújhely Rudabányácska—Kovácsvágás környékének földtani viszonyait ismertető munkája.

Csak e munkák befejezése után fordult figyelme Erdély, elsősorban a Bihar—Vlegyásza-hegység geológiája felé. 30 éven át (1898—1928) foglalkozott ezzel a területtel, s eredményeit közel 25 publikációban közölte. Részletes kőzettani, vulkanológiai és a sztratigráfiai vizsgálatok mellett rendkívüli módon érdekelték a bonyolult szerkezeti viszonyok. Kimutatta, hogy az eddig archainak tartott gránit felső-kréta korú. Pálffyval szemben megállapítja, hogy az Erdélyi medence dacittufái nem a Vlegyásza-hegység „klasszikus” dacitjával kapcsolatosak. A Vlegyásza magmás tömege a felső-krétában jött létre, a fedő alatt megmerevedett szubvulkáni testként (innen a híres, először Erdélyből leírt kissebesi dacit csaknem kristályos szemcsés jellege).

Éveken keresztül (1904—1905—1906) rendszeres földtani felvételezést végez a Bihar és a Vlegyásza-hegységben. Magyar és német nyelven publikál a „Bihar-hegység alumínium érceiről”, újonnan megismert bauxittestjeiről, a bauxit keletkezéséről. Még az első világháború éveiben is a Bihar-Vlegyásza terület problémái — eruptívus kőzetei újabb irodalmának kritikai átnézete, a felső-kréta eljegesedés és rátolódás kérdései — foglalkoztatják. Takarót ismer fel a Nyugati-hátarhegységben. Sokan Uhlig előfutárának tartják. Közben számos kőzettani leírást közöl Erdély más területeiről, így az Erdélyi-Érchegységből, a Hidegszamos

kristályos paláiról (1908), Verespatak kőzeteiről (1908), Ditró-környéki eleolitsziénitről, a Gyalui-hegység telérandezitjéről.

Az erdélyi földgáz felfedezése (1910) az Erdélyi-medence felé tereli figyelmét, először a dacittufáival foglalkozik, I—III. (1914, 1916, 1917) publikációban számol be Kolozsvár környékén és a kapcsolódó területeken végzett részletes kőzettani vizsgálatairól. Ezeket Pálffyval egyetértve kétségtelenül neogénnek tartja és anyagukat a neogén tenger peremén működő kráterekből származtatja. A régen ismert csicsói centrumon kívül még 4 hamuvulkáni centrumot mutat ki Kolozsvár távolabbi környékén.

Tevékenységének 3. korszaka szomorú történelmi eseménnyel, a trianoni békével kezdődik (1920). Erdélyt Romániához csatolják! Nagy problémát jelentett ez számára is. Nem tud elszakadni Erdélytől, olyan mint a falu székely embere, ragaszkodik a földhöz, Kolozsváron marad. A kinevezett új román professzor Popescu Voitesti és Mrazec román barátja közbenjárására kinevezik a Bukaresti Földtani Intézet főgeológusának kolozsvári székhellyel. Haláláig változatlanul régi szobájában, vagy a terepen aktívan dolgozik. Megbecsült tudós geológus ebben az országban is. Nemcsak magyar, de román fiatal kutatók is dolgoznak mellette, tanulnak tőle. Így volt doktorandusza 2 évig D. Giusca, a bukaresti egyetem kőzettani tanszékének későbbi professzora, aki mindig nagy tisztelettel beszélt róla.

Teljes aktivitással folytatja már az előző korszakban megkezdett munkáját az Erdélyi-Medencében. „Eltakart hegyek az Erdélyi-medence ÉNy-i részében”, „Adatok Kolozsvár környékének geológiájához”, „Oligocénkorú trachit-vulkán nyoma Kolozsvár határában” és így tovább, nagyszámú magyar és román nyelvű publikációja erre utal. Élete utolsó éveiben a Keleti-Kárpátokban, a Kelemen-Havasokban és a Hargitában dolgozott. Utolsó útján is a Székelyföldön, Sepsiszentgyörgyön járt.

Iskola-teremtő nagy professzor volt. Számos közismert geológus kezdte pályafutását keze alatt. Így közvetlen munkatársai voltak Balogh Ernő, Ferenczi István, Hoffer András, Lengyel Endre,

Miháltz István, Papp Simon, Sümeghy József, Szentpétery Zsigmond, Török Zoltán, Tulogdi János. Sok száz felkészült tanár adta tovább az erdélyi ifjaknak a tőle tanultakat.

Neve ismert volt nemcsak a Kárpát-medencében, hanem a határainkon messze túl is. Élete során csaknem minden Nemzetközi Világkongresszuson (Szentpétervár 1897, Párizs 1900, Stockholm, Torontó, Madrid, Pretoria, Washington 1933), s ezekkel kapcsolatos földtani kiránduláson résztvett: Finnországban, Skandináviában, a Kaukázusban, a Pireneusokban, a Sziklás-hegységben, a Sierra Morenában, Dél-Afrika érctelepein, az USA gázmezőin. Többször volt olaszországi tanulmányúton, egyszer minisztériumi kiküldetésben Egyiptomban.

Kevésbé ismertem Szádeczky professzort, amikor az emlékezést elvállal-

tam. Főleg a Tokaji-hegységi értekezéseit olvastam. Most szakmai ismertetése érdekében nagyszámú dolgozatát átnéztem. Legtöbbje izgalmas olvasmányt, élményt jelentett számomra. Képességeit, geológus kutatói vénáját, széles látókörét, a terpen is az összefüggéseket kereső gondolkozását nagyon sokra értékelem. Még egyet kell megemlítenem, ahogy a talentumokkal gazdálkodott. Képességeit, a millenniumi korszak adta lehetőségeket időt és fáradságot nem kímélve használta fel.

Őszinte tisztelettel gondoljunk Reá!

Irodalom

Török Zoltán: Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula élete és munkássága. Földt. Közl. XCI. 1961. pp. 363—369.

GY. SZÁDECZKY-KARDOSS DECEASED 50 YEARS AGO

Gy. Szádeczky-Kardoss (1860—1935) geologist, petrographist, university professor was an assistant professor for József Szabó at the budapest University of Sciences from 1884 at the Department for Mineralogy—Geology, then from 1896 on till 1919 he was Head of the Department of the Mineralogical—Geological Institute of the Kolozsvár University

of Sciences and director of the Transylvanian Museum Association's Mineral Collection. Regionally the Bihar—Vlegyásza section of the Transylvanian Central Mountains was his main field of investigations. later he studied the volcanic ridges of Hargita—Kelemen. also he described the first bauxite occurrence in Hungary in the Bihar Mts. in 1905.

